

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. VII. Lectum Evangelium in Ecclesia à tempore Apostolorum. Non statim hoc munus tributum Diaconis. Varii ritus legentium & audientium. Libro Evangeliorum habitus honor in Ecclesia, in Synodis, ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

tiori, cum ritus ecclesiastici immutari ceperunt. Porrò frequentia in vita Pauli Abbatis S. Albani Troparia nuncupantur. A Græcis aliter quam à Latinis epistola legi consuevit. Nam præmissis antiphonis & precibus, sequitur Trisagion, deinde Alleluja cum duobus versibus ex psalmis, qui Propositum dicuntur, post quos legitur epistola, & eà completâ iterum chorus psallit Alleluja.

CAPUT VII.

Lectum Evangelium in Ecclesia à tempore Apostolorum. Non statim hoc munus tributum Diaconis. Varii ritus legentium & audientium. Libro Evangeliorum habitus honor in Ecclesia, in Synodis, publicè & privatim. Vetus quidam Monachorum mos. Sermones, homilia & monitiones ad populum post Evangelia. Quadam de solempni Penitentium absolutione.

I. **M**orem legendi Evangelium in Ecclesia antiquissimum esse, nemo dubitare potest, qui in evolvendis veterum Patrum monumentis versatus sit. Coepit enim in solempni fidelium conventu legi, statim ac scriptum fuit. Et quidem de Luca Evangelio testimonium perhibet Apostolus 2. ad Corinth. cap. 8. dum fratrem commemorat comitem suæ peregrinationis, cuius, laus, inquit, est in Evangelio per omnes Ecclesias, quod non de Barnaba, ut Græci putant, sed de Luca intelligendum esse Hieronymus & alii testantur; favetque Ignatius Martyr. qui epistola ad Ephesios hoc Pauli elogio utitur dicens, ut testatur Lucas, cuius laus est in Evangelio. Clarius autem Eusebius lib. 2. Eccles. hist. cap. 15. scriptum à Marco Evangelium ait Romanorum precibus: Quod cum Petrus per revelationem sancti Spiritus cognovisset, delectatus ardenti hominum studio, librum illum auctoritate sua comprobasse dicitur, ut deinceps in ecclesiis legeretur. Refertur id à Clemente in sexto Institutionum libro, cui restis etiam accedit Papias Episcopus Hierapolitanus. Hæc Eusebius, cui, quod attinet ad publicam Evangelii recitationem, adscriptantur Justinus Mar-

tyr, & Cyprianus superiori Capitulorelati, & alii Patres, quorum testimoniiis paginas implere in re clarissima superfluum foret. Neque obstat canon XVI. Concilii Laodiceni, quo sancitum fuit, ut Evangelium cum aliis scripturis sabbatho legeretur: nam fortassis in ea provincia die tantum Dominico, & quartâ ac sextâ feriâ, quæ tunc solempniores erant, & Missæ sacrificio colebantur, ut suo loco ostendimus, legi consueverat; cumque ritum Patres illius concilii ad diem quoque sabbati extenderrunt: vel aliam speciale nobisque ignotam illius edicti causam fuisse credendum est. Simili modo in concilio I. Arausicano tempore Leonis I. can. 18. statutum est, ut Evangelia, quæ folis fidelibus antea legebantur, deinceps etiam Catechumenis legerentur. Idem decrevit concilium Valentinum in Hispania c. 1. Ut sacrosancta Evangelia ante numerum illationem, in Missa Catechumenorum in ordine lectionum post Apostolum legantur, quatenus salutaria præcepta Domini nostri Jesu Christi, vel sermones sacerdotis non solum fideles, sed etiam Catechumeni ac Penitentes, & omnes qui ex diverso sunt, audire licitum habeant. Ut nimirum Evangelium, quod exclusis catechumenis & cæteris, qui mysteriis interesse non poterant, antea legi consueverat, mox illis presentibus & audientibus legeretur. Neque etiam obstat, quod Gregorius Magnus asserit in epistola sæpius citata ad Joannem Syracusanum, morem Apostolorum fuisse, recitata dumtaxat oratione Dominicâ oblationis hostiam consecrare: ex quo inferi Morinus parte 3. exercit. 9. cap. 1. numero 12. multorum annorum decursu Evangelium in Missæ celebratione lectum non esse. Id enim omnino de illis annis intelligi debet, cum Evangelium nondum erat scriptum: alioquin mendacii arguerentur Clémens & Papias Apostolorum sæculo proximi, qui, ut vidimus referente Eusebio, testati sunt Evangelium Marci à Principè Apostolorum approbatum, publicè in ecclesia lectum fuisse: quod de aliis quoque à Matthæo, Luca, & Joanne scriptis contigisse non dubito. Nam cum Scripturæ ex prisco Synagogæ usu in conventibus legerentur, fidelium pietas & amor erga Dominum & Salvatorem nos credere compellit, ejus gesta à viris tantæ auctoritatis Deo inspirante conscripta, publicè perlegi statim coepisse: cui lectioni tanquam sacræ functioni, destinatus ab initio fuit ordo Lectorum, ad quos spectabat

tam Evangelium, quam reliquas scripturas in Ecclesia recitare, ut supra demonstravimus, donec successu temporis munus legendi epistolam Subdiaconis, Evangelium Diaconis tributum est. Certum vero est, multo ante Diaconum Evangelium legere coepisse, quam Subdiaconum, nullum reperio testimonium, nisi circa finem sæculi: at lectionem evangelii tribuunt Diacono antiquissimi scriptores. Lib. 2. Constitut. Apostolic. cap. 57. Hieronymus epist. ad Sabinianum. *Evangelium Christi quasi Diaconus lestrabas.* Concilium Vasense an. 529. celebratum, quod à nonnullis II. ab aliis III. dicitur can. 2. Si presbyter aliquà infirmitate prohibente per seipsum non potuerit prædicare, sanctorum Patrum homilia à Diaconibus recitentur. Si enim digni sunt Diaconi, quæ Christus in Evangelio locutus est legere, quare indigni judicentur sanctorum Patrum expositiones publice recitare? Isidorus l. 2. de div. offic. c. 8. inter Diaconi officia recenset evangelizare. Sozomenus l. 7. hist. eccl. c. 19. sacrum codicem Evangeliorum Alexandria à solo Archidiacono, apud alios à Diaconis, & in multis Ecclesiis à solis Sacerdotibus. atque diebus solemnibus ab Episcopis legi testatur. Observant tamen viri eruditi, hanc solemnem Evangelii lectionem non fuisse olim tributam Diacono ex vi ordinationis, licet enim antiqui codices Sacramentorum mentionem faciant Evangelii à Diacono lecti, in eorum nihilominus ordinatione nusquam apparet, traditum eis librum Evangeliorum, nec ea verba prolata, quæ hodie in usu sunt: *Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis, quam pro defunctis in nomine Domini.* Imò hæc forma, quamvis habeatur in ordine Romano, à multis tamen antiquis codicibus abest, & Durandus 4. sent. dist. 24. qu. 3. non extitisse ait in antiquo Rituali Ecclesiæ Aniciensis, cui præfuit, & additam in margine manu sua, ne ab aliis Ecclesiis discreparet. Neque dicendum est cum quibusdam scholasticis, illam Ecclesiam in hoc errasse, nam multe cum illa in eodem ritu tunc consentiebant. Ratio igitur propter quam Diacono Evangelica lectio ab antiquis Patribus demandata est, ab ipsa potius Evangelii sanctitate & majestate petenda videtur, quæ cum maximam exigat reverentiam & venerationem, & semper cum ingenti pompa atque apparatu legi consueverit, Ecclesiasticæ gravitati congruum fuit, tantum munus non lectoribus committere, qui

ut plurimum in puerili ætate eligebantur; sed Diaconis, qui ad sacerdotalem dignitatem proximè accedunt.

II. Priscum morem legendi Evangelium sic describit Ordo Romanus. *Diaconus osculans pedes Pontificis, petitque benedictione venit ante altare, & osculans Evangelium, levat in manus suas codicem, in quo lecturus est, & partem ejus in dextero humero ponens vadit ad ambonem: & procedunt ante ipsum duo subdiaconi cum duobus thuribulis, sive uno, levantes thymiamaterium de manu subdiaconi sequentis, mittentes incensum. Et duo Acolythi portantes duo cereostata, venientes ante ambonem dividuntur à se, & transeunt Subdiaconi & Diaconi cum Evangelio per medium eorum. Subdiaconi autem duo cum thuribus ante Evangelium in ambonem ex una parte ascendentes, & ex altera parte statim descendentes, redeunt stare ante gradum descensionis ambonis. Ille autem absque thymiamaterio vertens se ad Diaconum, porrigit ei brachium suum sinistrum, in quo ponit Evangelium, ut manu Subdiaconi aperiat eum, in quo signum lectionis positum fuerit. Inventoque loco lectionis ascendit in ambonem in superiorem gradum, & dicit Dominus vobiscum. Quo audito vertit se Pontifex, omnis Sacerdotalis gradus sicut & omnis populus fidelis ad Orientem. Et postquam dixerit Sequentia sancti Evangelii, facit crucis signum in fronte sua, idem Diaconus & in pectore, similiterque Episcopus & omnis populus & revertuntur ad Evangelium. Sed & baculi omnium deponuntur de manibus, & in ipsa hora neque corona, neque aliud operimentum super capita eorum habetur. Ipse vero Diaconus stat versus ad meridiem, ad quam partem viri solent confluere, alius autem ad septentrionem. Sed & candelæ in pavimento, prædicante eo Evangelium, de manibus Acolythorum juxta ambonem deponuntur, usque ad finem tempus Evangelii. Perlecto Evangelio, iterum se signo S. Crucis populus munire festinat, & descendente Diacono de ambone, Subdiaconus qui inferius stat, recipit Evangelium, quod tenens ante pectus suum super plantam porrigit osculandum, primum Episcopo aut Presbytero, deinde omnibus per ordinem graduum, qui steterint, & universo clero, nec non & populo, deinde conditur in loco suo. Hæc fusius ex ordine Romano transcribere libuit, quo plura antiqui ritus monumenta uno aspectu conspicerentur. Occurrunt autem hæc multa notatu digna, nam primò Diaconus priusquam legat, petit à celebrante benedictionem, licentiam videlicet legendi, quia, ut dicit Ru-*

pertua

perus Abbas *lib. 1. cap. 12.* Nemo nisi missus aut permissus officium prædicandi usurpare debet: quomodo enim prædicabunt, nisi mitantur? Porro hic ritus benedictionis, antequam publicè quidpiam legatur, antiquissimus est, in homiliis siquidem M. SS. hæc verba veteri more petendi benedictionem præfixa reperiuntur, *Benedic Pater.* Vulgata verò benedictio, *Dominus sit in corde tuo & in labiis tuis,* extat in tertia Missæ descriptione ipsius Ordinis Romani. Hodiè ante omnia librum Evangeliorum defert Diaconus ad altare, tum genuflexus in inferiori ipsius gradu dicit orationem *Munda cor meum.* Postea accipiens librum de altari, petit à celebrante benedictionem, & osculata illius manu pergit ad legendum. Oratio *Munda cor meum* similibus ferè verbis habetur in Liturgiâ S. Jacobi ante thurificationem. Etherius & Beatus *lib. 1.* adversus Elipandum Archiepiscopum Toletanum, de ritu sacrificii differentes ajunt: *Cum Evangelium & Levita super altare levatur, à Levita primum dicitur, Laus tibi, & ab omnibus respondetur, Laus tibi Domine Jesu Christe, rex æternæ gloriæ.* Accepto libro de altari instituitur processio ad ambonem, præcedente cereorum lumine in signum gaudii & lætitiæ, quem ritum adversus Vigilantium S. Hieronymus eleganter defendit. Thus quoque præfertur more consueto, ut ex antiquissimis Liturgiis liquet: & in quibusdam Ecclesiis præcedit etiam Crux, ut scribit Durandus *lib. 4. Ration. cap. 24.* Præcedunt & Subdiaconi, alique ministri, modo in Ritualibus expresso. Apud Græcos solemnior est hujusmodi processio, quæ Introitus sancti Evangelii dicitur. Sacerdos enim tollens de altari librum Evangelii tradit illum Diacono, & ambo exeuntes de sacrario per portam septentrionalem veniunt ad locum consuetum, ubi Sacerdos dicit orationem ingressus. Quæ finitâ dicit Diaconus Sacerdoti, ut benedicat sanctum introitum. Deinde accedit ad Episcopum, sive ad Sacerdotem, eique porrigit librum osculandum: Tum persoluto quodam modulo levat & ostendit Sanctum Evangelium dicens, *Sapientia, Regni;* ipsamque Evangelium deponit in altari; & interjectis orationibus ac benedictionibus quinquies per intervalla clamat Diaconus ante osium sacrarii, *Attendamus.* Mox altari atque sacrario thus odolet, susceptoque Evangelio & accepta benedictione, prætereuntibus cereis & thuribus, factâque Evangelio reve-

rentiâ, accedit ad ambonem: & sacerdos altâ voce ait, *Sapientia, Regni. Audiamus S. Evangelium.* Cum verò Diaconus dixit, *Lecto S. Evangelii,* chorus respondet, *Gloria tibi Domine:* & rursùm ait Sacerdos, *Attendamus.* Lecto autem Evangelio Diaconus revertitur ad fores sacrarii, librumque reddit sacerdoti, qui ei pacem precatur dicens, *pax tibi.* In Missâ Æthiopum Diaconus similiter circuit Ecclesiam, elatâ voce dicens: *Surgite, audite Evangelium & bonam annunciationem Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi.* Sacerdos autem accepto Evangelio ter illud incensat, & factâ solemniter benedictione introitus in Ecclesiam, ipse cantat Evangelium accensis luminaribus, & reliquo apparatu ex more adhibito. Cum summus Pontifex Missam solemniter cantat, tam epistola, quam Evangelium Græcè & Latine leguntur. Diacono Latino, qui Cardinalis est, præcedunt septem Acolythy cum septem candelabris & cereis accensis, eidemque legenti assistunt: & post ipsum idem Evangelium Græcè legit Diaconus græcus. Eundem morem cantandi Græcè & Latine epistolam & Evangelium servatum in monasterio Casinenfi narrat in Chronico *lib. 1. c. 32.* Leo Ostiensis: & hunc ipsum adhuc vigere diebus solemnioribus in monasterio S. Dionysii in Francia retulit mihi vir fide dignus. De ascensu in ambonem egimus supra. Præmittit Diaconus titulum Evangelii signans primo librum, deinde seipsum signo crucis in fronte, ore & pectore, quod etiam astantes faciunt veteri more: in fronte quidem sede pudoris, ut profiteantur se non erubescere Evangelium. *Usque adeò,* inquit Augustinus in *Pl. 141. de cruce non erubescio, ut non in occulto loco habeam crucem Christi, sed in fronte portem:* In ore autem, & in pectore, quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Respondet populus *Gloria tibi Domine,* quæ responsio Græcis & Latinis communis est. Respondemus, inquit Rupertus Abbas *l. 1. de div. offic. c. 36. Gloria tibi Domine,* glorificantes Dominum, quia misit nobis verbum salutis.

III. Item antiquo ritu statim ac Diaconus incipiebat evangelium, omnes baculos deponabant: cujus rei plures causas, sed symbolicas afferunt Amalarius *lib. 3. cap. 18.* Honorius *lib. 1. Gemme cap. 24.* Durandus *lib. 4. Rationalis c. 24.* & alii recentiores. Veram autem & lie-

teralem eam esse arbitror, quam insinuat Amalarius his verbis: *Usque ad istud officium baculis sustentabamur, modo ut oportet servos ante Dominum stare, humiliter stamus deponentes baculos e manibus.* Consonat Hugo in Speculo Ecclesiae c. 7. dicens: *Nunc considera, quod plebs hic baculos deponit, reclinatoria relinquit, caput detegit, stans audit.* Quae omnia uno versiculo comprehendit Hildebertus lib. de mysteriis Missae: *Plebs baculos ponit, stat, reteguitque caput.* Qua igitur ratione à sanctis Patribus sancitum fuit, ut ad Evangelium omnes adstantes surgerent & recti starent, eadem introductum fuit, ut baculos deponerent, quibus ad sustentandum corpus homines uti solent. Baculos item depositos eandem ob causam à poenitentibus, cum ad confessionem accedebant, antiquus Ordo Romanus docet apud Morinum, lib. 4. de Poenit. cap. 18. Omnes autem assurgere & stare dum legitur Evangelium, ritus antiquissimus est, ut tamquam servi ante Dominum se promptos & paratos ostendant ad exequenda mandata Dei, quae in Evangelio promulgantur. Cumque in aliquibus ecclesiis irrepressisset abusus sedendi, Anastasius Papa, teste Anastasio in ejus vita, constituit, ut quotiescumque sancta Evangelia recitarentur, sacerdotes non sederent, sed curvi starent in signum reverentiae. Damnat Nicephorus Callistus lib. 12. hist. c. 34. morem ecclesiae Alexandrinae, in qua episcopus non assurgebat, cum Evangelium legeretur. Id verò, inquit, in ulla plane ecclesia antiquitus factum esse nemo vel vidit, vel audivit. Et supra lib. 9. cap. 18. à Theophilo, qui cognominatus est Indus, multa refert apud Indos correcta fuisse, quae non ritè agebantur, praesertim quod sedendo Evangelium audirent contra placitum ecclesiae. Hoc de Theophilo narrat Philostorgius lib. 3. hist. Eccles. cap. 5. ipsum summis laudibus effrens, utpotè ejusdem cum illo sectae Arianæ, quod non satis advertit Nicephorus, qui tacito ipsius nomine historiam ejus exscripsit, & suae inferuit. Optimè de hoc ritu Isidorus Pelusiotæ, lib. 1. epist. 136. *Cum verus Pastor per adorandorum Evangeliorum apertionem accedit, tum demum Episcopus assurgit, atque imitationis habitum deponit, hinc nimirum Dominum ipsum Pastoralis artis ducem ac Deum & herum adesse significans.* Apud Græcos enim non solum surgit episcopus ad Evangelium, sed etiam Omophorium deponit, servitum & subjectionem suam erga Dominum demonstrans, ut ex-

plicat Simeon Thessalonicensis. Ritus autem deponendi baculos diu mansit in ecclesia, nam Nicolaus de Plove Presbyter Pisoniensis, qui claruit ann. 1434. in expositione Missae ait: *Cum legitur Evangelium, arma vel baculi deponuntur, in signum quod juxta doctrinam Evangelicam, parati sunt fideles non armis, sed patientia se defendere.* Nunc milites Religiosi & questris ordinis viri, ensi manum admovent, vel educant de vagina, cum recitatur Evangelium, ut eo gestu restentur se paratos esse, pro Evangelii defensione viriliter pugnare & sanguinem effundere. Commendant in Polonia hanc consuetudinem Matthias de Michovia Chronicorum Polonic. lib. 2. cap. 1. Alex. Guaguinus in Miecislao Rege, qui fidem Christi primus suscepit anno 965. & cum morem introduxit, & alii qui gentis illius historiam scripserunt. Antiquitus eam Evangelium in ambone legebatur, erantque in templo pro viris & mulieribus loca distincta, Diaconus vertebat se versus meridiem ad partem scilicet virorum: at nunc vertitur ad aquilonem, cujus mutationis causam & originem ex Missis privatis processisse, in quibus sacerdos non in ambone, sed in altari versus Septentrionem legit Evangelium, sic Micrologus explicat lib. de eccl. observ. cap. 9. *Quod Presbyteri ad legendum Evangelium, non se ad meridiem vertunt, hoc idè inolevisse credimus, quia nec ordo illis injunxit, ut in ambone ad legendum, sicut Diaconi ascenderent, ubi necessario ad masculos potius, quam ad foeminas se vertere deberent.* Nam juxta ecclesiasticam consuetudinem ad altare legunt, ubi nulla diversitas auditorum approximat, quae legentes magis in hanc partem, quam in aliam converti exigat. Nusquam ibi foeminae, sed soli Religiosi ad dexteram & ad sinistram permittuntur stare. Ad sinistram verò cornu altaris habent librum cum legunt Evangelium, vel cum sacrificant, ut in dextera parte sint expeditiores ad suscipiendas oblationes, sive ad conficienda altaris sacramenta. Unde ad aquilonem magis, quam ad meridiem versi videntur, cum annunciant Evangelium. Hinc itaque illa usurpatio emerfisse videtur, ut etiam Diaconi in ambone contra Romanum Ordinem se vertant ad aquilonem, potiusque se ad partem foeminarum, quam masculorum vertere non vereantur. Quae usurpatio jam adeò inolevit, ut apud plerisque quasi pro ordine teneatur. Sed quia certissime contra ordinem est & inbonesta, à diligentioribus Ordinis servatoribus merito rejicitur. Hinc ap-

paret

paret quàm verum sit, quod à nobis in hoc tractatu sapius inculcatur; multa hodie pro lege haberi in his, quæ pertinent ad ecclesiasticas observationes, quæ sensim ex abusu irrepserunt; quorum originem cum recentiores ignorent, varias conantur congruentias & mysticas rationes invenire, ut ea sapienter instituta vulgò persuadeant. Porro isti, ut scitè Hieronymus de Origine dixit, ingenii sui adventiones faciunt ecclesiæ sacramenta.

IV. Lecto Evangelio fideles olim dixisse *Amen* Belet in explicatione divinarum officiorum cap. 39. & Durandus lib. 4. cap. 24. testes sunt; quod etiam in Missa Mozarabum, & in Regula Sancti Benedicti cap. 11. præscribitur. Alensis item 4. p. Summæ in tract. de offic. Missæ, *Perlecto*, inquit, *Evangelio dicunt assistentes Amen, quasi dicant: Faciat nos Deus perseverare in doctrina Evangelii. Alii dicunt Deo gratias, in gratiarum actionem pro beneficio tantæ doctrinæ & tam salutaris.* Nunc dicimus, *Laus tibi Christe.* Addit Alcuinus ex Ordine Romano populum se signo crucis munire tunc consuevisse, ut, quod ex divinis eloquiis ad salutem percepit, signatum sigillo crucis atque munitum permaneat. Tandem ipsum Evangelium tam celebrans, quàm Diaconus osculatur, quod olim univèrso clero, omnique populo ad osculandum circumferri & porrigi à Subdiacono solebat, in signum venerationis & communionis cum Domino Jesu Christo & doctrina ejus, ut Jonas Aurelianensis egregiè docet in Præf. lib. 2. de cultu imaginum adversus Claudium Taurinensem. *Sacræ*, inquit, *religionis usus in sancta ecclesia adhuc servatur, si tamen apud te, ut perlecta S. Evangelii lectione, ab Episcopo vel presbytero, cæterisque sacri ordinis religiosi codex in quo Evangelii lectio recitata est, multiplicibus oculis veneretur. Sed hoc cujus causa, nisi illius, cuius esse verba creduntur, agimus?* Liber enim Evangeliorum typum gerit Christi in eo loquentis, qua de causâ idem liber in conciliis honorifico apparatu in throno collocatur. Cyrillus Alexandrinus in Apologia ad Theodosium id servatum scribit in Synodo Ephesiana: „Sancta Synodus, ait, in sancta Ecclesia, quæ Maria dicitur, congregata, Christum veluti caput constituit. Venerandum enim Evangelium in sancto throno collocatum errat, illud tantùm sanctorum sacerdotum auribus insinuans, justum iudicium iudicate. Idem in actis aliorum conciliorum apparet.

Hinc etiam mos receptus tactis Evangelii jurandi, ac si Deus in iis præsens agnoscat. Hinc Evangelia collo item appensa legimus tamquam amuleta: & in Synodo 8. c. 3. idem honor sacris imaginibus decernitur; qui sanctis Evangelii exhibetur. *Sacram, ait, imaginem Domini nostri Jesu Christi æquo honore cum libro sanctorum Evangeliorum adorari decernimus.* Id verò sancitum fuit adversus quorundam Galliæ Episcoporum errorem, qui sacrum quidem Evangeliorum codicem, & signum S. Crucis honorari debere docebant, imagines non item.

V. Non est omittendus hoc loco ritus, quo Maronitæ legunt Evangelium. Ante ipsius lectionem ponitur incensum in thuribulo cum quibusdam orationibus: tum dicit Sacerdos, *Pax omnibus vobis: Respondet populus, Et cum spiritu tuo.* Minister ait, *Estote in attentione.* Subdit Sacerdos. *In tempore gubernationis Domini nostri & Dei nostri, ac Salvatoris Jesu Christi, dixit discipulis suis & turbis. Populus Pater noster benedic.* Sacerdos vertens se ad populum signat eum signo Crucis & dicit: *Dextera Domini nostri Jesu Christi & brachium excelsum fortitudinis ejus ac virtus abscondita majestatis ejus, illa quæ continet omnes benedictiones ac omnia dona vitæ, illa quæ requirit super Apostolos sanctos in cœnaculo sancto Sion & sanctificavit eos; & in monte olivarum benedixit eos; ipsa veniat, habitet, & requiescat super fratres meos lectores atque auditores, & custodiat eos, & custodiat locum hunc & habitatores ejus fideles in omni tempore, & in omni momento in secula.* Populus *Amen.* Sacerdos, *In tempore itaque gubernationis Domini nostri Jesu Christi Salvatoris nostri Verbi Dei, quod incarnatum est pro nobis, hæc sic facta sunt.* Populus, *Domine noster miserere nostri.* Post hæc Sacerdos legit Evangelium & in fine osculatur librum dicens: *Et pax sive securitas omnibus nobis.* Populus, *Amen.* Tandem Sacerdos ait: *Ipsi Jesu Christo sint laudes & gratiarum actiones & benedictiones, propter verba viva, quæ sunt erga nos, & Patri ejus qui misit eum propter salutem nostram, & spiritui ejus vivo & sancto, nunc & in secula, Amen.*

VI. Notat Rupertus lib. de div. off. c. ult. Evangelium esse principale omnium, quæ dicuntur in Missa, cui cætera omnia intellectuali ratione consentiunt. Idem asserit Petrus Cirvelus in præmio expositionis libri Missalis, ubi ait, Evangelium inter cæteras partes Missalis officii

esse, veluti basim & fundamentum veræ & rectæ intelligentiæ omnium aliarum auctoritatum tam novi, quam veteris testamenti, quæ in eodem officio adducuntur, ad quas talem habet analogiam, qualem subiectum ad totam scientiam, & centrum ad lineas. Difficile tamen est, hanc convenientiam in singulis reperire, nisi violentæ quædam & mysticæ explanationes adhibeantur, quæ ut plurimum voluntariæ sunt, adeo ut ex illis solida ratio haberi non possit, asserente Dionysio, Theologiam symbolicam non esse argumentativam. Accedit quod firmo manente reliquo officio, sæpè in aliquot missis evangelia mutata sunt: neque una est causa, propter quam hoc potius evangelium, quam illud in tali Missa recitetur. Ut enim observat Beletius c. 39. aliquando legitur secundum historiam, ut in die Resurrectionis: aliquando secundum allegoriam, ut in festo Assumptionis B. Mariæ: aliquando propter aliquam partem, ut in festo S. Crucis ponitur evangelium de Nicodemo ob extremam particulam, sicut *Moses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis*: aliquando secundum totum, ut in die Circumcisionis. Ritu monastico immediate post Evangelium fiunt solemnnes monachorum Professiones, modo in eorum Ritualibus expressio. Verum hic mos non ubique viget, nam in aliquot congregationibus fieri solent post Offertorium. Olim quoque post evangelium pueri à parentibus monasterio offerebantur, involutâ manu pueri in palla altaris, ut S. Benedictus decernit in Regula c. 59. Puer autem panem & vinum pro usu sacrificii offerebat, quem ritum eruditè & diffusè explicat Menardus ad c. 66. concordia Regularum: ubi etiam ostendit, quod pueri sic oblatis, tamen ad intelligibilem ætatem nondum pervenissent, tenebantur in Monasterio permanere, vota servare, nec poterant post annos pubertatis parentum promissionem irritare, & ad sæculum redire. Æquali enim vinculo Monasterio obstricti censebantur, tam qui proprio arbitrio & voluntate profitebantur, quam qui parentum devotione offerebantur: idque sancitum fuit can. 48. concilii 4. Toletani his verbis. „ Monachum aut paterna „ devotio, aut propria professio facit: quicquid „ horum fuerit alligatum, tenebit. Proinde his „ ad mundum revertendi interdicimus in- „ gressus. Scio multa his opponi à recentiori- „ bus, qui ex moribus hodie usitatis veterem

disciplinam æstimant: at mihi propositum est à scholasticis concertationibus abstinere; neque ad hunc locum hujus rei explicatio pertinet. Certum est, pueros etiam quinquennes & septennes olim hoc modo Deo in Religione dicatos, qui mos adhuc vigeat tempore sancti Bernardi, sed paulo post à Celestino III. sublatus fuit, cuius de hac re decretum refertur c. cum simus de Regularibus.

VI. Honorius in Gemma animæ lib. 1. cap. 25. Deinde, inquit, nimirum post Evangelium de quo egit capite antecedenti, episcopus ad populum sermonem facit. Hic mos numquam interruptâ ferie ab initio ecclesiæ, usque ad nostra tempora servatus est, ut proximè post Evangelium sermo sive homilia vel tractatus ad populum haberetur. Huc respexit proculdubio Tertullianus jam in hæresim lapsus lib. de Anima c. 9. ubi Priscillæ Montani sociæ revelationes commendans, quas in ecclesia inter Dominica solemnna diabolico spiritu decepta per extasim habebat, Jam verò, ait, prout scripturæ leguntur, aut psalmi canuntur, aut adlocutiones profertur, aut petitiones delegantur, ita inde materie visionibus submituntur. Hæc ille, Missam catechumenorum accuratè describens, cantum scilicet Psalmorum, orationes, lectiones, & adlocutiones sive homilias. Idem confirmat Justinus Mart. Apol. 2. conventum Christianorum die solis enarrans, in quo commentaria Apostolorum aut scripta Prophetarum legebantur. Deinde, inquit, lectore quiescente præsidens sermonem habet, quo populum instruit, & ad imitationem tam pulchrarum rerum cohortatur. Auctor item constitutionum Apostolicarum l. 8. c. 4. præcipit Episcopo, ut post lectionem legis & Prophetarum atq; evangelii, populum alloquatur sermonibus exhortatoriis. Eiusdem ritus testimonia frequentissima sunt apud Origenem, Hilarium, Ambrosium, Augustinum, Gaudentium, Chrysostomum, Cyrillum Alexandrinum, Chrysologum, Leonem, Gregorium Magnum, & alios, quorum sermones habemus. Extant etiam in conciliis sanctiones multæ huc spectantes, & Callianus idem astruit jucunda narratione l. 11. Instit. c. 15. Quicquid autem pertinet ad hoc argumentum, summâ eruditione tractavit Ambrosiani Collegii Dr. Ferrarius libris duobus de ritu sacrarum concionum. Hebræos, è quorum fontibus non pauci è nostris ritibus emanarunt, post legis & prophetarum lectionem loqui ad populum in synagoga consuevisse Lucas testatur; tum evangelii

cap. 4. narrans Jesum secundum consuetudinem intrasse die sabbati in synagogam & legisse Isaiam Prophetam, & cum plicuisset librum, sermonem habuisse: tum Actuum cap. 13. de Paulo & Barnaba referens, post lectionem à principibus synagogæ invitatos fuisse, ut sermonem exhortationis ad plebem facerent. Consonat Philo lib. *Quod omnis probus sit liber*, dicens: *Quoties sacras edes, quas synagogas vocant, adveniunt, pro ætatis ordine juniores ad audiendum se componunt. Ibi alius ex libro prælegit, alius quissiam e peritioribus accedens que obscura sunt explicat.* Porro munus prædicandi proprie & præcipue ad Episcopos pertinere tum usus veteris ecclesiæ & omnium sanctorum Episcoporum exemplum, tum ipsa docet episcopalis consecratio, in qua dicitur, *Accipe Evangelium, vade, prædica populo tibi commissio.* Ideo Paulus ad Timotheum scribens, ipsum terribili adjuratione obtelatur per Deum & Jesum Christum, ejusque adventum & regnum, ut instanter prædicet, moneat, increpet in omni patientia & doctrina. Et de seipso ad Corinthios Epist. 1. c. 6. ait, *Si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit, ut enim mihi est, si non evangelizavero.* Teneri autem per seipso hoc officium exercere, Synodus Tridentina edixit, antiquos canones secuta, nisi fuerint legitime impediti. Quam obligationem ab omnibus episcopis, qui doctrina & sanctitate floruerunt, agnitam fuisse evidens est: semper enim lecto evangelio in suggestum ipsi ascendentes verbum salutis populo prædicarunt. Multa in hanc rem congerit Christianus Lupus in notis ad canonem XIX. concilii Trullani: mihi satis est hoc obiter tetigisse. Concilium Aurelianense apud Ivonem P. 2. decreti cap. 120. decrevit, *ut in diebus Dominicis vel festis post sermonem intra Missarum solennia habitum, plebem sacerdos commoneat, ut juxta Apostolicam institutionem omnes in Commune pro diversis necessitatibus preces jundant ad Dominum, pro Rege & episcopis & rectoribus ecclesiarum, pro pace, pro peste, pro infirmis qui in ipsa parochia lecto decumbunt, pro nuper defunctis, in quibus singulatum precibus plebs orationem Dominicam sub silentio dicat. Sacerdos vero orationes ad hoc pertinentes per singulas admonitiones solemniter explicat.* Post hæc sacra celebretur oblatio. Idem generaliter præcipitur in Capitulari Caroli Magni lib. 1. cap. 165. & 166. Hanc vero functionem Galli *Præconium* sive *Præconium* vocant, cujus quatuor sunt munia. Nam primò verbi ad populum sacerdo-

tes animarum curæ præpositi indicunt preces: secundo docent ipsum populum rudimenta fidei, Deique præcepta & Ecclesiæ, sicut constituit catechismus Romanus: tertio admonent quæ festa, quæ vigiliæ, quæ processiones ad hebdomada occurrant: quarto promulgant edicta, excommunicationes, futura matrimonia, & quicquid demum ad populi notitiam pervenire oportet. Olim hæc omnia fieri solebant ante communionem, postquam sacerdos dixerat, *Pax Domini sit semper vobiscum*, ut suo loco indicabimus. Hincmarus Remensis epist. 7. tom. 2. mandat Presbyteris suis, ut excommunicationem adversus quosdam deprædicatores, non post evangelium sicut mos erat, populo denuntiarent, sed statim post epistolam, quia nonnulli ejus criminis rei lecto evangelio protinus ab ecclesia recedebant. Item post Evangelium plerisque ab ecclesiis publicis Pœnitentes absolvi & reconciliari solebant, ut ostendit Morinus lib. 8. de Pœnit. cap. 14. At verò in aliis hanc absolutionem impendebant sacerdotes post consecrationem, antequam oratio Dominica recitaretur, cujus rei testis lib. 2. Optatus Milevitanus dicens: *Etenim inter vicina momenta dum manus imponitis & delicta donatis, mox ad altare conversi Dominicam orationem prætermittere non potestis.* Alia quædam de Pœnitentium absolutione Lib. I. in fine Capitis XVII. allata sunt.

CAPUT VIII.

Incipit Missa Fidelium. Symbolum ejus initium. Traditum ab Apostolis sine scripto. Quotuplex sit, & quando cœperit in Ecclesiis cantari. Offertorium, ejusque ritus. Mos panem & vinum offerendi, antiquissimus. Alia quedam his addita. De agno à Romanis oblato calumnia Photii. Discrimen inter munera & oblationes. Non omnium dona ab Ecclesia recepta. Communio duplex. Non semper qui offerebant, communicabant. Offerentium nomina publicè olim recitabantur. Offerendi mos quando desierit. Oblationum chartæ posita in altari.

I. **E** Jectis extra Ecclesiam Catechumenis, Pœnitentibus, & aliis, quibus peracto sermone nefas erat in ea permanere, incipit Mis-